

Részletek Márczi Imre (Ökotáj c. folyóiratbani) írásaiból

Válogatta: Demeczky Jenő

1. Kiűzetés (1992)

A paradicsomi történetnek talán az a leglényegesebb tanulsága, hogy az ember kilépett a számára eleve felkínált (adott?) sablonból, ("identitásból"), s elindult egy maga választotta úton. De egy kicsit el-siette a dolgot, és egyet s mást otthagyott -- leginkább a harmónia és a tolerancia, valamint a teljesség iránti érzékét. Az embert mintha azóta is űzné valami. Rohan, és mindenbe beleütközik: a természet, a másik ember és gyakran önmaga is akadályként jelentkezik számára.

Miért van ez? Miért nem lehetőséget, együttműködésre alkalmas partnert lát az ember mindenben? Ezt a látását is otthagyta a Paradicsomban? Tény, hogy tiszta pillanataiban, egy-egy kiváló emberben felrémlik valami egy emelkedettebb létről, egy lehetséges jobb világról, s benne egy jobb fajta emberről. A történelem azonban azt mutatja, hogy az ember ... nem azt keresi, hogy merre menjen, hanem olyan járművet akar, amellyel minél gyorsabban lehet menni. De nem tudja, hogy hová.

Hol van olyan gép, mely az embert vidámságra gerjeszti, vagy kitartóbbá teszi, amelytől türelmesebb lesz? Milyen technika segít abban, hogy megoldja önmagával való konfliktusait? Hol az a tableta, melytől nagylelkűbbek leszünk? Ki kellene tágítani a technika fogalmát, és át kellene értékelnünk az emberi szellemben való helyét, az emberhez való tényleges viszonyát. Tanulni lehetne régebbi vagy ma is élő más kultúráktól ..., ahol az emberek nem egyszerűsítik le létüket az emberi test és az anyagi környezet viszonyára. A tudomány feltárta ... ezeknek a kultúráknak a tárgyi világát, de nagyrészt ismeretlen maradt az a mód, ahogy ezeket használták, és azok a funkciók, amelyeket ezek betöltöttek. Lehet, hogy egy öreg nyírségi parasztembertől jövőnk szempontjából lényegbevágó dolgokat tudhatnánk meg...

Az embernek van egy reménye. Az értelem (a fantázia?) át tudja fogni a teljességet, túl tud lépni az "itt és most" gondján, és új dimenziót ad hozzá a dolgok szemléletéhez, melyben kirajzolódhatnak az addig megoldhatatlannak látszó problémából kivezető utak. Bizonyos, hogy ma is egy ilyen szemléleti dimenzióváltásra van szükség. Újra fel kell ismerni a teljesség fontosságát, és meríteni kell azokból a forrásokból, ahol ez bőségben megvan. Össze kell vetni mindazzal, amit ma az emberről, technikáról, környezetről és ezek viszonyáról tudunk. A kapott eredmények elemzése nyomán gyakorlati következtetésekre juthatunk...

Mindez egyszerűnek tűnhet, de tudjuk már, hogy néha a legmagátólérettezőbb gondolat valamelyes megvalósításához is évszázadok szükségesek. Lesz-e ennyi időnk? A nyírségi paraszt nem kérdez. Szánt, vet, kaszál és megeteti a marhákat. Ősszel leszedi az almát -- a maga kertjében, persze, nem azt a bizonyos paradicsomit.

2. Munka (1993)

Az ember ahelyett, hogy a dolgok előállításába fektetett saját energiáját csökkentette volna a gépek és a hatékony technológiák kifejlesztése által, gyermeteg mohóságtól hajtva a termelés ... volumenének növelése mellett döntött.

Azóta [Az ember] szinte teljesen elfelejtett olyasmiket, mint ünnep, átlényegülés, intuíció, egyszerűség, szemlélődés, szerelem stb. Helyette megtanult tömegtermelni és tömegfogyasztani: globális struktúrák létrehozásán görcsöl, elfeledve azt, hogy a teljesség eleve adva van, mert a lét egy és oszthatatlan -- hiszen minden a Teremtő kezenyomát viseli magán. Hogy is mondja Hamvas Béla? A lét úgy hatezer évvel ez-előtt létté silányult...

Az európai paradigmában az eszme, szellem, lélek, küldetéstudat, teljesség-igény, hit, szerelem felett megkérdőjelezhetetlenül ott trónol a ráció.

Az emberiség története tele van próbálkozásokkal ... hogy végre azzal foglalkozzon, amire megalkották: a végtelen menedzselésével. A Teremtő a hitelesnek tartott olvasat szerint a világ gondnokának szánta az embert. Képtelenül tragikus volna, ha kizárólag egy végtelenül szűk, maga választotta ösvény, a racionális-tudományos európai fejlődési modell mentén keresné kiteljesedését. Legalább abban a széles mezőben kellene mozogni, amit eddig az előttünk élők ... bejártak. Ezt kutatni, művelni (colere = kultúra...), menedzselni valóban emberhez méltó, isteni teremtő tevékenységet jelent. És hogy kinek van erre energiája? Ehhez nem fizikai, hanem elsősorban szellemi, lelki ... energia kell. Lehet, hogy ... a mitológiákban ... benne van egy efféle energiaforrás elérési útja is?

3.Nomád (1994)

A fogyasztói minták, ... szerint gondolkodó társadalom tudatában ... tovább halványodnak a hagyományos értékek. Ennek egyenes folyománya, hogy a társadalom csak igen csekély mértékben hajlandó támogatni, eltartani, művelni a kultúra hiteles, hagyományos formáit. A kultúra ma egyértelműen áru, amelynek a fogyasztói társadalom piacán, butikjaiban, shopjaiban, lengyelpiacain kell versenyeznie a kommersszel a dömpinggel, a bazárival. A tömegkommunikáció ... legfőbb célja ... a ... profit biztosítása a manipulálhatóság révén. ... Nem érdekelt a hagyomány, a kultúra hiteles formáinak bemutatásában, terjesztésében. A televízió, a videó és a számítógép új kulturális mintákat sugall, ... rátelepszik a hagyományos formákra ... kiforgatja azok tartalmát is. A nyugati ... médiaipar betüremkedése ... kulturális imperializmussal fenyeget: naponta el kell viselni a reklámözönt és a kommersz megújuló rohamait. Az ennek következtében kialakuló fogyasztói életforma nem tud mit kezdeni a ... hagyományokkal bíró saját kulturális mintákkal és értékekkel.

A távoli, nagy ívű célok megfogalmazásában a kultúra elkötelezett munkásai között soha nem volt komoly nézeteltérés. A kultúra hiteles forrásainak, formáinak működtetése, a szimbólumok felmutatása, az azoknak megfelelő természetes életminták kialakítása és ... gyakorlatba ... átültetése: mindig alapfeladat marad.

... a kultúra az [emberi lélek mélyrétegeit megmozgatni, hívni, vonzani képes] szimbolikus formák működtetése. Mi lehet fontosabb, mint Mózeshez hasonlóan felmutatni ezeket a szimbólumokat a Mammonnal -- jóléttel, fogyasztással, közönnyel - szemben? Teremteni, mint az Isten, szabadnak lenni, mint a király és dolgozni, mint a rabszolga. Alkotó emberek autonóm értékteremtő munkája nélkül a kultúra ügye nem megy előre.

Kétes értékű minden emberi teljesítmény, mely nem talál követőkre. Ha az általunk hitelesnek tartott dolgokat nem sikerül átadni másoknak, az utánunk jövőknek, akkor ezek a dolgok halálra vannak ítélve. Az átadásnak bizonyos mértékig kritikai funkciója is van: kiválasztódik az érték és kihull az értéktelen, azáltal, hogy értékrendek szembesülnek egymással.

... a mai magyar értelmiség tudatában [remélhetőleg jelen lévő szempontok - hiteles kultúra igénye, ökológiai előrelátás, teljességben látás -- egymással kapcsolódásából számos egészséges alternatív életszemlélet fakadhat.] jelen van három olyan dolog, amelyek egymásra vonatkoztatása számos alternatívát kínál nemcsak a szűken értelmezett kultúra, hanem az életszemlélet vonatkozásában is. Az egyik a kultúra hiteles formáinak művelése, különös tekintettel -- de nem leszűkítve -- a magyar népi hagyományokra. A másik az ökológiai, ökofilozófiai szemlélet.

E filozófiai mélységekben szántó gondolkodás során az ökológia megtalálta kapcsolódását a kultúrához. A transzcendens felhangok összecsendenek azokkal a hangokkal, amelyeket az ökológia is kihall a természet, a létezés zenéjéből. A népi kultúra mindig is kozmikus távlatokban gondolkodott, alkotott. Úgy tűnik, hogy itt és most ez a magatartási minta az optimális hordozója mind a kulturális, mind az ökológiai törekvéseknek. A kultúra hiteles formái egyben megfelelnek az ökológia követelményeinek is.

Az ökológiai gondolat mélyén kulturális-antropológiai kérdések lapulnak. Ezek megoldása csak egy kozmikus etika alapján lehetséges.

Ilyen lehet például az egyszerűség, elhivatottság és barátság Szent Ferenc-féle modellje, vagy az az indiai jezsuita, aki a legszegényebbek gyermekeit gyűjti bentlakásos iskoláiba, ahol napkályhán főznek és ápolják eredeti kézműves és vallásos hagyományait. De nem is kell olyan messzire menni. A Longo Mai közösség, a Család és itthon, a Bokor közösség vagy a gyűrűfűiek ugyancsak ezek összeötvözésével próbálnak. Ha nem mennek el egymás mellett, ha kapcsolódnak egymással, kialakulhat egy új vándorcsoport, és ha elég sokan lesznek hozzá, új utakat is taposhatnak. Hogy ezek az utak nem rögösek-e? Mindenesetre kivezetethetnek abból a szűkös, nyomasztó létből, amit a hatalom vagy a szabadpiaci diktatúra [„zúdulat”] szán nekünk.

4. Otthon (1994)

Az otthon, otthonosság harmonikus viszony a tér egy kisebb, embermértékű darabjával. Az otthon rendje, kinézése, tárgyai az én legbelső világomat tükrözik. Bizonyos értelemben szimbólumok, melyek engem jelképeznek. Az otthon az, ahol a legbelső titkaim ki vannak rakva az asztalra -- ahol számomra nincs titok. A kötődés, elköteleződés régi motívuma az otthonnak. ... Ahova az ember nem kötődik, ott nem tudja magát elengedni. A kötődésnek gyakran jelentős érzelmi okai vannak, ... Ez a már-már irracionális kötődés hívja fel a figyelmet az otthon, otthonosság mélyebb gyökereire. ... az ember identitásának egy darabja az otthon. Az, hogy "tudom, hogy ki vagyok", a gyakorlatban azt jelenti, hogy "itt tudom [leginkább], hogy ki vagyok". Az önazonosság a kívülről jövő folyamatos megerősítés nélkül igen hamar [túl könnyen] szertefoszlik. Az elfogadási viszonyok bonyolult [megtartó] hálójával nélkül az ember a semmibe hullana. A társadalmi szerep és az a kör, ahol az ember többé-kevésbé harmonikusan megéli ezt, az otthonosság egyik előfeltétele.

Az ismeretségeken és barátságokon túl az embernek társra is szüksége van. Késztetést érez arra, hogy belső világát megossza valakivel, és ez a szoros kapcsolat általában azt eredményezi, hogy az otthonát is megosztja vele. A társ az a közvetlen másik, akinek a személyén keresztül, illetve akinek a segítségével az ember a teljesen mással, a külvilággal [is többértően] kommunikál.

Nem mellékes dolog, hogy az ember szexuális igényeinek harmonikus megélését az otthon, társ, intimitás körülményei között találja meg.

... meg lehet kockáztatni, hogy az emberi élet célja, a létharmónia [talán leginkább] azt jelenti, hogy otthonos viszonyban legyen az őt körülvevő dolgokkal és személyekkel. Csak ennek alapján várható, hogy ... tevékenységei, szellemi erőfeszítései ... egy otthonos, lakható világot hozzanak létre, és ne düljék szét azt.

... az ember ott van otthon, ahol -- bármilyen szerény -- anyagi alapokat tud teremteni léte fenntartásához. Tágabb értelemben, a fentiekben felsorolt elemek, tényezők működtetéséről, az anyagi és egyéb forrásokhoz való hozzájárásról van szó.

El kellene gondolkodnunk azon, hogy a Föld első pillantásra lakhatatlannak tetsző vidékein is otthonra találtak emberek, és ki tudták

alakítani azt a létharmóniát, ami a környezettel és egymással való hosszú távú együttélés gyümölcseként figyelemre méltó kultúrákat hozott létre. Az otthon, otthonosság kérdése tehát elsősorban alkalmazkodás, lelemény és ennek nyomán tudatosan kialakított életmód és étel-szemlélet függvénye. Nem négyzetméter, "lakáskultúra", dizájn vagy műtárgyak teszik az otthont, hanem az a személyes létbeágyazottság, ami maga is otthont tud adni egy társnak, vagy utódoknak is annak érdekében, hogy a világ a jövőben is otthon maradjon.

5.Értelmiség (1995)

Az emberi történelem a létért folyó harc története ugyanúgy, ahogy a mindennapi élet is az. Az étel-ital, ruha, lakás, egészség mellett azonban a szabadság, a hit, a tudás, a szeretet is olyan emberi szükséglet, amit nemigen lehet nélkülözni. A birtokolt dolgok azonban elveszíthetők. És az élet végén ott a halál, amely minden élő sorsa és amely ellen az élet ösztönösen tiltakozik.

Az elveszíthetőség, a létbizonytalanság kihívásaira az ember a történelem során alapvetően háromféle választ adott. Az egyik a mértéken felüli birtoklás, a felhalmozás [ill. ennek szoros párja, a mások feletti minél nagyobb befolyás]. A másik a misztika, a harmadik az egzisztencializmus. [Mindhárom sántít.] 1: A birtokolt dolgok - ismétlem -- elveszíthetők. 2: A misztika ... a valóság mögött álló Teremtőre, a lét forrására hivatkozik, és tökéletes megoldást jelent akkor, ha zárójelbe tudjuk tenni az evilági létet, és azt csupán egy másik, ez után következő lét előjátékának fogjuk fel. 3: Az egzisztencializmus [egyfajta nihilizmussal?] levonja a következtetést: ennek az életnek nincs értelme. A misztikus-vallási válasz tiszteletre méltó, aszketikus életvitelt feltételez.

... mit tegyen az, aki korunk egyáltalán nem misztikus kihívásai között kénytelen naponta újratermelni (jócskán elidegenedett) létének alapjait? ... esetleg nem csak a maga egyedi létét, hanem [azokét is, akikért felelősséget hordoz?] a környezetét is? Lehet-e otthon az ember a világban? Van-e alapja a túlélésbe, a szebb jövőbe vetett makacs hitnek? A létharmónia visszaállítása a lét megértése, a létformák ismerete és az azoknak megfelelő magatartási minták kialakítása, életünkbe való beépítése útján valósítható meg. A kultúra, a szimbolikus formák működtetése lényegében erről a létharmóniáról szól. Az ebben gyökerező étel-szemlélet nyomán olyan életmódot folytathatunk, amely lényegéből adódóan sokkal kevésbé veszélyeztetett, mint az anyagiakra épülő.

6.Beavat (koz) ás (2005)

A televízió, a kábeles és műholdas hálózatok, majd a számítógépes információkezelés elterjedése, a technika árának csökkenése lehetővé tette, hogy a fejlett társadalmak polgárai személyre szabott kommunikációs szolgáltatásokat élvezzenek.

Milyen kommunikáció folyik itt? Ki az, aki kiszolgál (vagy szolgáltat) - és kit? Nem egy mefisztói alku-e ez, amelyben az ember a pillanatnyi jólétért odaadja léte értékesebb, örök részét?

Egy meta-tudás - mítosz, filozófia, étel-szemlélet [kell, ami] az adott kultúrkörből, illetve műveltségi rétegtől függően - amely egységes keretbe foglalja a tudás formáit, beleillesztve azokat a létezés kozmikus rendjébe, és kijelölve az életmód (kultúra) elemeit. Így bizonyos állandóságot biztosítva megalapoz egy értékrendet és erre épülő élhető életmintát. E tudás nem nélkülözhető egyetlen közösségben sem. Ahol meggyengül, bajok ütnek fel a fejüket, és a közösség az identitását veszítve szétesik.

A tudomány fejlődése folyamatos, távlatai beláthatatlanok. Vannak ugyanakkor az emberiséggel egyidős etikai elvek, amelyek áthágása minden korban veszélybe sodorja a közösségeket. Ilyen az élet tisztelése, a tolerancia, az osztozás elve, amelyek ellentmondásosan bár, de végigkísérik a történelmet.

A tudományos tévedések hatásai összehasonlíthatatlanul csekélyebbek az etika terén elkövetett tévedések következményeihez képest.

Régebben a meta-tudás művelőit beavatottaknak tartották, és nagy megbecsülésnek örvendtek. Ma a tudás demokratizálódása jegyében bárki lehetne művelt, okos vezető. A bürokrácia gépezete intézi a közösség ügyeit, és a világ öles léptekkel halad a globális rend felé. Úgy tűnik, hogy a meta-tudásra – a filozófiában és a mítoszokban rejlő tudásra -- a szellemtörténet süllyesztőjébe kerül. Papokra, [igazi] beavatottakra ma nem tart igényt a világ.

Kérdés, hogy az algoritmizálható, racionális ismereteken túl a hálózaton hogyan közvetíthető – közvetíthető-e egyáltalán? – a tudás arról, hogy mit kell [a mélyebb és átfogóbb látásmódhoz] tudni (meta-tudás)?

7. Tünetmentes élet (2003)

Mit mond a Biblia az emberről, az egészségről, a betegségről? Mitől, hogyan lesz "egész" az ember és a világ?

... Az általános ókori felfogás ... szerint a betegség és a bűn összefügg: a bűn következménye, büntetése a betegség. Ezért a gyógyulást is elsősorban mágikus, kultikus eszközökkel próbálták elérni.

Igen éles fényt vet Jób könyve [elemzése] a problémára: egész/egészséges-e az Isten?! Tényleg abszolút, tökéletes jó? Nem egy pszichopata őrült?! [A kétely olyan mélyről fakad, hogy túllép bármiféle eleve kötelező tiszteleten.]

Jung válasza nagyon súlyos további kérdéseket tesz fel a kereszténység abszolútnak, tökéletesnek, egésznek gondolt Isten-fogalmával kapcsolatban. Végül is lehetséges-e az egész, az egészség, ha Isten (a lét) maga is megosztott, poláris, részekből összetett? Nem az-e a lét alaptapasztalata, hogy a világ részekre szabdalt? És az ember életfeladata ennyi: sikeresen egyensúlyozni az egymásnak ellentmondó dolgok között; esetleg harmóniába hozni azokat – ... az emberi lét [-- esetleg eléggé távoli --] horizontján.

Az újszövetségi hagyomány mintha elmozdult volna a fentiekben körvonalazott alapról. Jézus tiltakozott a bűn és a betegség, baj közvetlen oksági összefüggésbe hozása ellen. Bár nem ment el érzéketlenül a testi szenvedés mellett, érdeklődése elsősorban az ember lelki egészsége, Istennel, a mindenséggel való harmóniája felé fordult. Ennek az egységnek a hiányát a pusztulás – nem a betegség – drámai képeivel hangsúlyozta. Mivel a betegség mégiscsak szoros kapcsolatban van a romlással, pusztulással, nehéz kérdés annak eldöntése, hogy mennyiben tartotta Jézus a betegséget pusztán a biológiai rend megzavarásának.

Ma már bizonyosnak látszik, hogy az evangéliumok Jézus-képére a későbbi egyház szempontjait vetítették vissza. Az eszkatológiai és transzcendens vonások kiemelése miatt árnyékba került mindaz, amit az emberről mondani akart. Nem kétséges, hogy fő törekvése az volt, hogy az ember irányultságát, lelki beállítódását tökéletesítse, illetve fordítsa (vissza) abba az irányba, amely a léttel – Istennel – való teljes egységet eredményezheti. Ez az egység azonban csak az ember aktív közreműködése révén jöhet létre. Rajtatok fordul – mondta; az Isten folyamatosan biztosítja a maga részéről a feltételeket. Ezek a feltételek azonban nemigen látszanak a világban.

Jób könyvének szerzője azt mondja, hogy az ember csinálhat bármit, végül is egy önkényeskedő, néha zsarnok és kegyetlen Istennek van kiszolgáltatva. Jézus tanítása szerint az Isten szerető atya, aki várja,

hogy együttműködhessen az emberrel a teremtés befejezése, tökéletessé tévése érdekében. A baj, romlás, halál tehát Jézus szemléletében is jelen van, de ez nem végzet, mint Jób esetében, hanem cselekvésre, az egység megtalálására való felhívás. A mélyebb elemzés megmutatja, de legalábbis erősen valószínűsíti, hogy Jézus nagyon mélyen megértette és át is élte az emberlét összes dimenzióját. Az emberi lét harmóniájának megteremtését nem az isteni kegyelemtől várta, hanem elsősorban az embertől. Jézus szerint az egységet, az egészséget az egyén szintjén a test-szellem-lélek egyensúlyában kell megtalálni. A közösségről szóló tanításában pedig azt hangsúlyozta, hogy az egyén a másik emberrel szövetségben, őt befogadva lehet csak "egész". A természetéről közvetlenül nem sok mondanivalója volt, de a környezettel való harmónia gondolkodásának nyilvánvaló előfeltételei közé tartozott. Manapság ehhez hasonlóan egyre többen gondolják úgy, hogy a környezeti gondok megoldásának kulcsa az ember. A projekciók visszavonása, az aszkézis, az önismeret, a beavatás -- ezek mind megtalálhatók Jézus, a gyógyító eszköztárában. A lét minden meggyötrő korlátozottsága ellenére van valamekkora belső játéktér az ember számára.

Az ember ellenállhatatlan vágyat érez egy olyan világ iránt, amely egységes, egész, tökéletes; hiány és romlás, betegség nélküli.

Az ember egységet, teljességet, állandóságot akar létrehozni, ám e törekvése közben újabb, mélyebb szakadékok, törésvonalak tűnnek elő a világban. Önmagát is töredékesnek, esendőnek, múltékonynak tapasztalja. A betegség, a halál az emberi lét kihagyhatatlan, lényegi tapasztalata. Az ember sorsa ebben a világban, ebben a létezési módban a polaritás, a töredezettség, a feloldhatatlan komplexitás.

Miközben megtapasztalja a betegséget, a romlást, a halált, képes mindezeket a lét tágabb összefüggéseivel egyben látni és elfogadni, magában integrálni, egységben megélni (erre tesz kísérletet a vallás az abszolútum, a jó isten fogalmával).

A vallások biztosnak ígért válaszokat kínálnak [kapaszzkodóként]... De a valóságban a világot [és az emberi viszonyokat áthidalhatatlanul] részekből összetettnek, konfliktusosnak, ellentétekből állónak tapasztaljuk. (A belső lélektani játéktér pedig aránytalanul és méltánytalanul törekenynek ebben a tágabb helyzetben.)

Ám az ember azt is tudni szeretné, mi van ezen a létezési módon kívül: mi van a halál után, a születés előtt, lehetséges-e, van-e tökéletesség, hibátlan, romolhatatlan lét, egész.

[Néha és néhányan megpróbálhatják talpára állítani a fejreállított szemléletet. Milyen a látszat-élet és milyen a valódi élet?]

Az egészség fogalma ... lényegéből adódóan a horizont végtelen kitágítását sürgeti a szellem és a lélek területei felé. Egészséges-e egy például egy "izomagyú", aki épp kilép az edzőterem ajtaján? És beteg-e az a ... néni, aki csendben tudomásul vette, hogy rákos, és szép sorjában elrendezi a dolgait, tudva, hogy az ő ideje hamarosan lejár?... Az ember soha nem lehet sem teljesen egészséges, sem teljesen beteg. Aki magát egészségesnek mondja, menthetetlen. [Viszont aki és amennyire le tudja hozni a saját életébe az egyetemességet, az annak jelévé válhat, hogy a csaknem lehetetlen mégis lehetséges...]

+ + +

[*Simonyi Béla és Tanos Gábor a szemelvényekből részleteket olvasott fel Márczi Imre búcsúztatóján, 2024. augusztus 4-én, a városmajori Kistemplomban.*]